

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ, ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджено сутність інтелектуальної власності як визначальної економіко-правової категорії інформаційного суспільства. Проаналізовано існуючі підходи до вартісного оцінювання об'єктів інтелектуальної власності та сформульовано принципи формування їх ринкової вартості. Запропоновано заходи щодо покращення регулювання відносин інтелектуальної власності, що дозволять створити надійну систему охорони і захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, ринок інтелектуальної власності, ринкова вартість, інформаційне суспільство.

Исследована сущность интеллектуальной собственности как определяющей экономико-правовой категории информационного общества. Проанализированы существующие подходы к стоимостному оцениванию объектов интеллектуальной собственности и сформулированы принципы формирования их рыночной стоимости. Предложены меры по улучшению регулирования отношений интеллектуальной собственности, которые позволят создать надежную систему охраны и защиты прав интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, интеллектуальный капитал, рынок интеллектуальной собственности, рыночная стоимость, информационное общество.

The essence of intellectual property as a determinant economic and legal category of information society is investigated. Existing approaches to expensive assessment of the intellectual property objects are analysed, principles of their market valuation are determined. Measures for improvement of regulation of the intellectual property relations that allow working out the effective system of intellectual rights protection in Ukraine are proposed.

Key words: intellectual property, intellectual capital, intellectual property market, market value, information society.

Утвердження інноваційної моделі економічного зростання та інтеграція України в європейське співтовариство потребують суттєвого піднесення ролі та значення національного інтелектуального капіталу. При цьому постає завдання активізації входження держави у міжнародні структури, які регулюють відносини інтелектуальної власності, набуття членства у Європейському Союзі, забезпечення участі в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) тощо. Україна, яка донедавна входила до переліку тридцяти країн світової інтелектуальної еліти, успадкувала від СРСР значний науково-технічний потенціал. Так, за даними ООН, на початку XXI ст. вона була однією із провідних країн світу за кількістю наукових співробітників, а також займала 75-те місце серед 176 країн за індексом розвитку людського потенціалу [1]. Рівень освіченості українців перевищував середній індекс країн Східної Європи і СНД.

Нині Україна залишається серед світових лідерів за такими напрямками фундаментальної науки, як: фізика, математика, інформатика, хімія, фізіологія, медицина; має піонерні напрацювання та прикладні розробки у сфері лазерної, кріогенної, аерокосмічної техніки, засобів зв'язку і телекомунікацій, програмних продуктів; входить у вісімку держав, які мають необхідний науково-технічний потенціал для створення авіакосмічної техніки, та у десятку найбільших суднобудівних країн світу. Проте, на відміну від розвинених країн, в яких 85-90 % приросту ВВП забезпечуються за рахунок виробництва та експорту наукомісткої продукції, частка України на ринку високотехнологічної продукції, ємність якого оцінюється в обсязі 2,5-3 трлн дол. США, становить приблизно 0,05-0,1 % [2]. Вітчизняна інноваційна система поки що не відповідає вимогам сьогодення. Вона характеризується структурною деформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних і соціально-ціннісних аспектів та механізмів інноваційної діяльності.

Феномен фундаментальних змін і досягнень нового етапу цивілізаційної еволюції людства знайшов відображення в теорії постіндустріального суспільства, заснованої на роботах відомих західних дослідників Д. Белла, М. Янга, О. Тоффлера, П. Дракера, Р. Хейлбронера, Т. Сакайя, Р. Дарендорфа, Г. Кана та ін. Відомі вчені-економісти наголошували на необхідності

інтелектуалізації всіх сфер суспільного життя, важливій ролі знань та інформації як визначальних чинників розвитку економіки та особливій ролі інтелектуального капіталу. Значний внесок у розвиток теорії та практики інтелектуальної власності зробили видатні вітчизняні вчені: О.Ю. Амосов, О.Б. Бутнік-Сіверський, В.М. Геєць, С.А. Дамивук, О.П. Орлюк, В.Д. Пархоменко, А.А. Чухно та ін. Дослідники зосередили свою увагу на особливостях розвитку інформаційного суспільства, особливій ролі інституту інтелектуальної власності та інтелектуальної діяльності.

Водночас процес формування інституту інтелектуальної власності в Україні пов'язаний з низкою проблем щодо регулювання відносин між суб'єктами інноваційної діяльності, нерозвиненості інститутів, що забезпечують комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності та недосконалістю методики оцінки ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності. Відсутність механізмів забезпечення надійної й ефективної охорони та захисту прав інтелектуальної власності значно ускладнює розвиток індустрії інформаційних технологій.

Метою статті є розкриття основних методичних підходів до визначення ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності й обґрунтування необхідності їх охорони та захисту в Україні у сучасних умовах глобалізації й інтелектуалізації економіки.

Власність є складною і багатогранною категорією, яка виражає всю сукупність економічних, соціальних, політичних, національних, морально-етичних, релігійних відносин. Вона посідає основне, центральне місце в економічній системі, оскільки визначає спосіб поєднання робочої сили із засобами виробництва, мету функціонування й розвитку економічної системи, соціальну і політичну структуру суспільства, характер стимулювання трудової діяльності та спосіб розподілу результатів праці. Відображаючи глибокі зв'язки і взаємозалежності, власність розкриває сутність соціально-економічного буття суспільства. Між власністю як категорією економічною і юридичною існує тісний взаємозв'язок. Власність як економічна категорія виражає відносини між людьми з приводу привласнення об'єктів власності й, насамперед, засобів виробництва та його результатів. У свою чергу власність як юридична категорія виражає законодавче закріплення економічних відносин між фізичними та юридичними особами з приводу володіння, користування і розпоряд-

ження об'єктами власності через систему юридичних законів і норм. Таким чином, власність відображає діалектичний взаємозв'язок економічних і юридичних відносин. Історично економічні відносини власності мали первинний характер, а юридичні – вторинний. У процесі суспільного розвитку дедалі більшою мірою зміна економічних відносин присвоєння вимагає попереднього поновлення прав власності.

Вперше поняття "інтелектуальна власність" було використано в Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнятої 14 липня 1967 р. у Стокгольмі. У затвердженій раніше Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів (9 вересня 1886 р.) вживався також термін "результати інтелектуальної діяльності" у виробничій, науковій, літературній і художній сферах. Водночас основні інститути інтелектуальної власності (патенти, авторське право) виникли у країнах Західної Європи ще у XVII-XVIII ст. Так, у першому патентному законі, прийнятому в Англії у 1623 р., проголошувалося виключне право кожного творця технічної новачії на монопольне користування вигодами від її застосування протягом 14 років. "Статут королеви Анни", прийнятий у цій країні в 1710 р., надавав авторам літературних творів виключне право на їх публікацію протягом 14 років з моменту написання і можливість продовження цього строку за життя автора ще на 14 років. Аналогічні закони приймалися в цей період і в інших західноєвропейських країнах.

Різноманітність думок щодо трактування інтелектуальної власності доцільно розглядати через призму трьох підходів – етико-економічного, соціально-економічного та економіко-правового. У межах *етико-економічного підходу* відносини інтелектуальної власності оголошуються дійсним існуванням особистості, оскільки людина здатна відчувувати лише те, якого що не є її субстанційальною сутністю. Отже, специфіка інтелектуальної власності пов'язується з невідчужуваністю розуму, здібностей, моральних і релігійних переконань окремих індивідів. Водночас наголошується, що ступінь розвитку особистості, її свобода, моральний і духовний рівень визначають повноту розвитку та зрілість відносин власності того чи іншого суспільства.

Прихильники *соціально-економічного підходу* трактують інтелектуальну власність як історично сформовані суспільні відносини, які складаються між суб'єктами господарювання з приводу привласнення результатів їх інтелектуальної діяльності. При цьому основна увага приділяється майновим суспільним відносинам, пов'язаним зі створенням і використанням інтелектуальних продуктів як специфічних об'єктів товарно-грошових відносин.

На думку переважної більшості дослідників, інститут інтелектуальної власності глибоко пов'язаний із концепцією права власності, яка робить можливим використання *економіко-правового підходу* в сучасній теорії інтелектуальної власності. У межах цього підходу права інтелектуальної власності трактуються як норми, які регулюють і закріплюють (у визначених законом випадках) за фізичними та юридичними особами майнові й особисті немайнові права на результати інтелектуальної діяльності. Водночас стверджується, що саме через правову форму інтелектуальні продукти залучаються у процес економічного кругообігу і трансформуються в економічні блага (ресурси, джерела доходів, капітал).

На думку відомого українського вченого А. А. Чухна, "інтелектуальна власність – це особлива форма власності, бо вона створюється не звичайною, а творчою, інтелектуальною працею..., це ідеальні творіння, які базуються на матеріальних носіях" [3, с. 311]. "Особливість відносин інтелектуальної власності, – зазначає

дослідник, – полягає в тому, що вони складаються з результатів інтелектуальної праці, тобто є наслідком творчої діяльності людини. Саме елементи творчості як складові інтелектуальної праці визначають індивідуальний характер її продуктів і становлять якісний критерій відмінності інтелектуальної праці. Адже інтелектуальна праця за своїм характером є суто індивідуальною працею, втіленням індивідуальних особливостей людини, її здібностей і таланту" [3, с. 316].

Варто зазначити, що наявність автора, творця інтелектуального продукту істотно ускладнює трактування відносин власності. Останні набувають подвійної природи, виступаючи:

1) як майнові права (права творця на результат інтелектуальної творчої діяльності), які забезпечують їхньому власнику виняткову можливість розпоряджатися інтелектуальним продуктом на свій розсуд, здійснювати економічне привласнення результатів розумової творчої праці;

2) як особисті немайнові (моральні, духовні) права (права авторства), які не можуть відчужуватися від власника за своєю природою, забезпечуючи духовне привласнення результатів інтелектуальної творчості.

Таким чином, майнові права визначають права власника на економічну складову об'єкта інтелектуальної власності, а особисті немайнові права – на творчу складову інтелектуальної власності.

Водночас дослідники розрізняють у структурі прав інтелектуальної власності:

1) виключне право, з яким пов'язуються питання комерційного використання результатів інтелектуальної діяльності;

2) право автора, до якого належать: право авторства (право бути названим творцем інтелектуального продукту, створеного особистою розумовою працею); право на ім'я (право автора на присвоєння свого імені створеному ним інтелектуальному продукту); право на опублікування (право автора оприлюднити або зберігати в секреті свій твір); право на недоторканність твору (заборона створення, зміни авторського варіанта твору) [4, с. 124-125].

Отже, особисті немайнові права, як і майнові права, не можуть бути штучно виділені з єдиного інституту інтелектуальної власності і тільки в єдності своїх найважливіших характеристик визначають специфіку цієї економіко-правової категорії. Аналіз світового досвіду підтверджує, що в розподілі прав на інтелектуальну власність роль автора постійно зростає і стає дедалі важливішою. Більше того, авторство відіграє вагомую роль навіть якщо результати інтелектуальної діяльності використовуються без будь-яких умов і обмежень. За цих обставин існує так зване "неформальне" авторське право (визнання наукової чи літературної громадськості), тісно пов'язане з поняттям репутації дослідника.

Характерною ознакою функціонування сучасних розвинутих економік є дієвий ринок об'єктів інтелектуальної власності, через який продукти творчої розумової праці вводяться в господарський обіг. Оскільки на сьогодні жодна країна світу не в змозі забезпечити весь комплекс науково-технічних досліджень і розробок за всіма можливими напрямками, формування розвинутого науково-технічного потенціалу держави практично неможливо без активної участі в міжнародному обміні продуктами інтелектуальної діяльності: купівлі-продажу патентів і ліцензій, ноу-хау, інжинірингових послуг; закордонних відряджень фахівців, їх участі у міжнародних науково-практичних конференціях; організації міжнародних виставок, ярмарків тощо. Таким чином, використання інтелектуальної власності в ринковій економіці

здійснюється на принципах її комерціалізації, механізм якої уможливорює безперервний рух інтелектуального капіталу та одержання прибутку.

Загально визнано, що права на об'єкти інтелектуальної власності виступають як специфічний товар, який вводиться в господарський обіг на національному і глобальному ринках. За цих умов конкурентоспроможність певного об'єкта інтелектуальної власності визначається такими факторами: ступенем правового захисту, технічним рівнем, новизною, специфікою ринку, ціною, очікуваною гостротою суперництва, ймовірністю розширення ринку. Купівля-продаж об'єктів інтелектуальної власності оформляється відповідним договором, який є дієвим інструментом узгодження інтересів суб'єктів господарювання. Отже, комерціалізація відносин інтелектуальної власності набуває інституційного оформлення у відповідних ринкових угодах.

Ринок інтелектуальної власності – це система економічних відносин з приводу купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності. Угоди на ньому оформляються як передача виняткових прав на ці об'єкти. Таким чином, сутнісною особливістю зазначеного ринку є те, що на ньому обертуються не продукти інтелектуальної діяльності, а права на них. Характерними ознаками такого ринку інтелектуальної власності є: високий ступінь монополізації, висока норма прибутку, багаторічні і зв'язки покупців і продавців.

Подальший прогрес інформаційного суспільства, пов'язаний з виробництвом технологічно складної та наукомісткої продукції, поглиблення і модифікація ринкових відносин, набуття інтелектуальними продуктами статусу товарів, зростання ролі та значення інтелектуального капіталу загострюють проблему вартісного оцінювання об'єктів інтелектуальної власності, врахування цінності всіх активів сучасних компаній на основі обліку не тільки фінансового, але й людського, структурного капіталів. За наявності розвинутої ринкової економіки потреба в оцінюванні вартості об'єктів інтелектуальної власності виникає за умов необхідності визначення майнових частин у статутному капіталі при злитті або роз'єднанні організацій; кредитування під заставу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності; страхування майна, що містить об'єкт інтелектуальної власності; передачі прав власності на об'єкт інтелектуальної власності або надання дозволу на його використання шляхом ліцензування; здійснення процедури банкрутства; ліквідації підприємства; обґрунтування інвестиційних проектів; організації комерційної концесії тощо.

На сьогодні вартісне оцінювання об'єктів інтелектуальної власності є складною проблемою, яка не має однозначного вирішення, оскільки:

- об'єкти інтелектуальної власності нематеріальні за своєю сутністю, їх вартість неможливо визначити за допомогою традиційного інструментарію;
- не всі інтелектуальні блага підлягають безпосередньому ринковому оцінюванню;
- не існує (не може існувати) єдиної загальноприйнятої уніфікованої методики оцінювання об'єктів інтелектуальної власності зважаючи на оригінальність і неповторність інтелектуальних продуктів і умови їх використання окремими суб'єктами господарювання;
- динаміка вартості інтелектуальної власності не завжди підпорядковується певній загальній закономірності, є індивідуальною для кожного конкретного її об'єкта, оскільки інновації не стільки слідує за ринковою кон'юнктурою, скільки визначають її зміни.

По-перше, вартісне оцінювання цих об'єктів не може бути здійснено в межах теорії витрат виробництва, оскільки немає прямої залежності між витратами на

отримання інформації, знань і корисним ефектом від них. Крім того, витрати виробництва інтелектуального продукту досить важко обчислити, оскільки останній є ідеальною субстанцією, а не її матеріальним втіленням. По-друге, на думку багатьох дослідників, процес тиражування інтелектуальних продуктів зовсім не відповідає логіці традиційного відтворювального процесу, оскільки затрати праці на відтворення цих благ перетворюються в "ірраціональне поняття". Компанія, яка створює наукоємну продукцію, здатна отримувати більший прибуток не тільки за рахунок ефекту економії в результаті масштабу виробництва. Інше джерело – зовнішній ефект від значного поширення продукту. Справа в тому, що вартість знань зростає в результаті розширення кола осіб, які їх використовують. По-третє, неокласичний підхід, який ґрунтується на побудові мікроекономічної моделі ринку та визначенні співвідношень кількісних і цінових параметрів певного товару, також є непридатним для аналізу вартості об'єктів інтелектуальної власності, оскільки цінність інтелектуального продукту визначається не кількісними характеристиками, а його семантичним (смысловим) потенціалом.

У таких умовах методичні підходи до визначення ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності мають ґрунтуватися на принципах:

- *корисності*, згідно з яким ринкову вартість мають об'єкти оцінювання, використання яких протягом певного періоду сприяє задоволенню конкретних потреб споживачів;
- *взаємодії попиту і пропозиції*, згідно з яким ринкова вартість об'єктів оцінювання залежить від попиту, пропозиції та характеру конкуренції між покупцями і продавцями;
- *заміщення*, згідно з яким ринкова вартість об'єктів оцінювання не може перевищувати найдостовірніші витрати на придбання об'єктів еквівалентної корисності;
- *очікування*, згідно з яким ринкова вартість об'єктів оцінювання залежить від очікуваної величини, тривалості та ймовірності отримання доходів (вигід) за певний період при найбільш ефективному використанні цих об'єктів;
- *зміни*, згідно з яким ринкова вартість об'єкта оцінювання змінюється в часі та визначається на конкретну дату;
- *зовнішнього впливу*, згідно з яким ринкова вартість об'єкта оцінювання залежить від зовнішніх факторів, що визначають умови його використання (ринкова інфраструктура, міжнародне та національне законодавство, політика держави в галузі інтелектуальної власності тощо);
- *найефективнішого використання*, згідно з яким ринкова вартість об'єкта оцінювання визначається на основі найбільш вірогідного, економічно виправданого, фінансово можливого, легітимного використання інтелектуальної власності, яка забезпечує максимальний результат. При цьому ефективне використання інтелектуальної власності не тотожне її поточному використанню.

В Україні вже зроблено важливі кроки на шляху формування та розвитку інституту інтелектуальної власності, створення відповідного законодавчого поля, гармонізованого з міжнародними вимогами. У ст. 41 Конституції України проголошується право кожного громадянина "володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності" [5]. Фіксація права інтелектуальної власності в Конституції України означає, що держава бере на себе зобов'язання забезпечити своїм громадянам ефективний захист цього права, підтримку та охорону будь-яких видів творчої інтелектуальної діяльності. В Україні створено відповідне законодавче середовище, достат-

ною мірою гармонізоване з міжнародними вимогами. Чинне законодавство України включає значний перелік нормативних актів у сфері інтелектуальної власності (Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України "Про інноваційну діяльність", "Про авторське право і суміжні права", "Про доступ до публічної інформації", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про видавничу справу" та ін.).

У 2009 р. схвалено Програму розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010-2014 роки, у якій серед основних завдань визначено такі: забезпечення дієвого захисту правових, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів держави; удосконалення механізмів реалізації норм чинного законодавства щодо захисту об'єктів інтелектуальної власності; зменшення рівня піратства та недопущення розповсюдження контрафактної продукції; сприяння підвищенню науково-технічного потенціалу нації, конкурентоздатності національної економіки, її розвитку на інноваційній основі; сприяння поліпшенню інвестиційного клімату в Україні, підтримка підприємництва у сфері інтелектуальної діяльності; вдосконалення системи освіти у сфері інтелектуальної власності, спрямованої на підвищення рівня інноваційної культури суспільства, активності використання набутих знань і результатів інтелектуальної діяльності; розширення міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, покращення іміджу нашої держави та ін. [6].

Становлення інституту інтелектуальної власності в Україні нерозривно пов'язано з функціонуванням Державної служби інтелектуальної власності України, Українського інституту промислової власності (Укрпатенту), Українського агентства з авторських і суміжних прав та інших спеціалізованих установ і закладів. Питаннями розвитку інституту інтелектуальної власності в Україні займаються також такі громадські організації, як Всеукраїнська асоціація патентних повірених, Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності; Всеукраїнська асоціація авторських і суміжних прав, Товариство винахідників і раціоналізаторів України, Українська асоціація власників товарних знаків України тощо.

Водночас процес формування інституту інтелектуальної власності в Україні пов'язаний з низкою проблем, що позначається на розвитку науково-технологічного потенціалу та стримує становлення нової інноваційної моделі національної економіки.

Проблеми регулювання відносин, що виникають між суб'єктами інноваційної діяльності при створенні об'єктів інтелектуальної власності: специфікації прав власності на результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що фінансуються за рахунок державного бюджету або через державні заклади; забезпечення патентної чистоти продуктів інноваційної діяльності; колективного управління авторським і суміжними правами тощо.

Проблеми придбання й оплати майнових прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, комерційного використання інтелектуальної власності як нематеріальних активів: нерозвиненості інститутів, що забезпечують комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності; передачі на комерційних засадах прав на об'єкти інтелектуальної власності; розвитку франчайзингу, трансферу технологій за кордон, налагодження системи інноваційного аудиту; формування життєздатного та ефективного інноваційного ринку, венчурного капіталу, сучасних форм кооперації інноваційного бізнесу (технополісів, технопарків); удосконалення механізму оцінки і передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Проблеми забезпечення надійної, ефективної охорони та захисту прав інтелектуальної власності, економіко-правового стимулювання розвитку індустрії інформаційних технологій, в тому числі відсутності узгодженої цілісної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності, дієвих механізмів захисту від піратства.

Найважливішими напрямками розв'язання зазначених проблем є такі.

1. Подальша трансформація вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням кращого світового досвіду, його гармонізація з міжнародними нормами та стандартами.

2. Удосконалення національної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням міжнародно-визнаних норм і принципів упровадження дієвого механізму реалізації цих норм та запобігання несанкціонованому використанню об'єктів інтелектуальної власності.

3. Створення необхідних передумов для функціонування цивілізованого ринку об'єктів права інтелектуальної власності, впровадження ефективного механізму комерціалізації інтелектуальної власності та новітніх форм її використання (франчайзингу, передачі від заставу, опціонних угод, лізингових і рейтингових договорів), нормативного забезпечення оцінки вартості нематеріальних активів.

4. Стимулювання створення та швидкого введення до господарського обігу нових об'єктів права інтелектуальної власності, комерціалізації запатентованих науково-технічних досягнень; державна підтримка винахідництва, новаторства та творчої інтелектуальної праці.

5. Інформаційне забезпечення діяльності у сфері інтелектуальної власності, розвиток патентно-інформаційної бази, комплектування фондів національної патентної документації в регіонах, підключення до глобальної інформаційної мережі WIPOnet згідно з довгостроковою програмою BOIB, створення національної системи підготовки та перепідготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності.

6. Активізація процесів створення недержавних організацій з питань охорони прав інтелектуальної власності, сприяння громадським ініціативам правовласників, зацікавлених в охороні та захисті своїх прав, формування у населення правової культури, поваги до прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Отже, в Україні існує низка проблем, пов'язаних із захистом прав та економічних інтересів суб'єктів інноваційного процесу, створенням належних соціально-економічних умов для розвитку цивілізованого ринку інтелектуальної власності, забезпеченням трансферу сучасних технологій, міжнародного обміну інформацією та знаннями. Вони пов'язані з нормативно-правовим регулюванням відносин у сфері інтелектуальної діяльності, визначенням майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, оцінюванням і комерційним використанням нематеріальних активів у підприємницькій діяльності, захистом прав інтелектуальної власності, ефективним управлінням її об'єктами, стимулюванням з боку держави розвитку індустрії наукоємних технологій. Вирішення існуючих проблем сприятиме пришвидшенню просування вітчизняної економіки в загальноцивілізаційному руслі становлення високорозвиненого інформаційного суспільства та зростання добробуту населення.

1. Twenty one years of human development reports // Human development reports [Electronic resource]. – Access mode: <http://hdr.undp.org>. 2. Базилович В. Д. Інтелектуальна власність : креативи метафізичного пошуку : монографія /В. Д. Базилович, В. В. Ільїн; Київ: нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Знання, 2008. – 687 с. 3. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка : теорія, практика та їх значення для України // Анатолій Андрійович Чухно. – К.: "Логос", 2003. –

632 с. 4. Базилевич В. Д. Интеллектуальна власність : підручник / В. Д. Базилевич. – [2-ге вид., стер.]. – К. : Знання, 2008. – 431 с. 5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 6. Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної

власності в Україні на 2010-2014 роки, схвалена рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності від 14 грудня 2009 р. № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sips.gov.ua>.
Надійшла до редколегії 02.07.12

УДК 378.6

Е. Аймагамбетов, д-р экон. наук, проф. (Карагандинский экон. ун-т Казпотребсоюза)

УСЛОВИЯ И ПРЕДПОСЫЛКИ ТРАНСФОРМАЦИИ УНИВЕРСИТЕТА В ИННОВАЦИОННО-ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИЙ

На прикладі Карагандинського економічного університету визначено умови і передумови трансформації університету в інноваційно-підприємницький. Наведено характеристики п'яти обов'язкових елементів системи трансформації. Встановлено, що трансформація університету в інноваційно-підприємницький дозволить адекватно відповісти на зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі.

Ключові слова: інноваційно-підприємницький університет, стратегія розвитку університету, інноваційна інфраструктура університету, сфокусований університет.

На примере Карагандинского экономического университета определены условия и предпосылки трансформации университета в инновационно-предпринимательский. Приведены характеристики пяти обязательных элементов системы трансформации. Установлено, что трансформация университета в инновационно-предпринимательский позволит дать адекватные ответы на изменения, происходящие во внешней среде.

Ключевые слова: инновационно-предпринимательский университет, стратегия развития университета, инновационная инфраструктура университета, сфокусированный университет.

The article give an example of the Karaganda economic University where established the conditions and prerequisites for the transformation University into the innovative and enterprising. Also considered the characteristics of the five mandatory elements of the transformation. Found that the transformation of the university to the innovative and enterprising, will enabling them to provide more adequate responses to changes in the external environment.

Keywords: innovative-entrepreneurial University, strategy of development of the University, innovative infrastructure of the University, the focused University.

Национальные системы высшего образования не только в Казахстане, но и во всем мире вступили в эпоху постоянного поиска путей развития. Это в первую очередь связано с тем, что запросы, предъявляемые университетам, опережают их способность к ответу. В условиях постоянной и нарастающей перегруженности университеты обладают весьма ограниченной способностью к ответу вследствие традиционной университетской инфраструктуры [1]. Ресурсы часто израсходуют на поддержание существующего состояния, а не на стимулирование и поддержку изменений. Незрелость способности к ответу делает своевременную и последовательную реформу крайне сложной и в итоге может привести к системному кризису, т.е. когда отношения между университетом и средой, в которой он существует, характеризуются растущей асимметрией между запросами этой среды и способностью вуза отвечать на них. Этот дисбаланс усиливает проблему неудовлетворенности общества конкретным высшим учебным заведением. Университеты должны давать более адекватный ответ на изменения, происходящие во внешних мирах – в правительстве, бизнесе и общественной жизни, но и ограничивать такие запросы, в большей мере фокусируясь на собственном институциональном характере. Необходимо проявить гибкость и избирательность при ответе на изменения, происходящие во внешней среде. Неизбежность трансформации университетов стала одной из главных проблем в осмыслении современного высшего образования не только в Казахстане, но и во всем мире.

По большей части трансформация университета не является ни случайной, ни непредвиденной. Она не может происходить только потому, что университет вводит определенные инновационные элементы. Скорее, трансформация происходит тогда, когда в базовых единицах университета и в нем самом многие люди объединяются для того, чтобы со временем путем организованный инициативы изменить устройство и ориентацию вуза. Коллективная предпринимательская деятельность на этом уровне составляет основу феномена трансформации. Эффективное коллективное предпринимательство не выводит университет за грани-

цы академической легитимности и не ведет к ухудшению репутации, сокращению ресурсов и замедлению развития. Скорее, оно помогает приобрести ресурсы и инфраструктуру, которые нельзя получить иначе, и тем самым позволяет повысить качество работы и репутацию.

В результате системной трансформации в ответ постоянным и усиливающимся запросам внешней среды на базе Карагандинского экономического университета Казпотребсоюза формируется модель инновационно-предпринимательского университета.

В соответствии с текущей миссией, КЭУ, являясь одним из ведущих вузов Казахстана экономического профиля, позиционирует себя как инновационный университет, реализующий образовательную и научную политику как основу профессионального роста и личного развития специалистов для экономики Казахстана [2]. Добавление к текущей миссии университета прилагательного "предпринимательский" связано с тем, что данное понятие отсылает к идее "университет-предприятие". Исходя из этого, трансформация в инновационно-предпринимательский университет – это осознанные усилия по созданию университета, активно стремящегося к инновациям и принимающего риски при освоении новых практик, с целью существенного изменения характера деятельности высшего учебного заведения для того, чтобы оказаться в будущем в более благоприятном положении. Инновационно-предпринимательские университеты стремятся стать "стойкими" университетами и важными самостоятельными игроками не только на региональном уровне, но и в национальном и мировом масштабе.

Предпринимчивость университета можно считать одновременно процессом и результатом. Предпринимательский подход в стратегическом развитии вуза как современный тренд характерный для небольшого числа негосударственных Европейских университетов, которые усиливающиеся запросы внешней среды и свои ответные меры превратили в основной фактор устойчивого развития. В их числе признанные лидеры частного образования своих стран, Университеты: Уорика (Великобритания), Твенте (Нидерланды), Стратклайд (Шотландия), Чалмерс (Швеция), Йозенсуу (Фин-